

Dr. Jusuf Bajraktari

LARGPAMËSIA E VENDIMEVE TË KONFERENCËS SË BUJANIT

Pesëdhjetë vjet për historinë e një populli, marrë në premisat e vlerësimeve historiografike, nuk janë aq shumë. Por, pesëdhjetë vjet të kaluara në Kosovën e pushtuar sa e sa herë, të vendosur po aq herë nën administrimin ushtarak e nën gjendje të jashtëzakonshme të shpallura e të pashpallura, të kaluara nën terrorin më të egër që mbahet mend, duken shekuj të tërë.

Të shkruash sot për një ngjarje me rëndësi për historinë tonë, siç është Konferenca e Bujanit, me të cilën janë të lidhura kujtimet emotive e fisnike për dëshmorët dhe luftëtarët atdhetarë të Lëvizjes Antifashiste Nacionalçlirimtare, si dhe për bazamentin faktik dhe kushtetues – juridik të mëvetësisë së Kosovës, është punë me përgjegjsi, por edhe një privilegj i veçantë.

Megjithatë, jubiletë e këtilla imponojnë me forcën e tyre prore mobilizuese për të bërë përpjekje për ndriçimin e shumë aspekteve, të cilat me qëllim kanë mbetur deri më sot padrejtësisht të panjohura sa e si duhet.

Çështjes së pjesëmarrjes dhe angazhimit të shqiptarëve në blloqet e konfrontuara gjatë Luftës së Dytë Botërore i është kushtuar një vëmendje e konsiderueshme nga palët

ndërluftuese. Kjo u bë për shkak të këtyre faktorëve qenësorë: 1.numrit dhe vetive të pamohueshme luftarake të shqiptarëve, 2.shtrirjes së tyre në hapësirat me rëndësi të posaçme gjeostrategjike, dhe 3.të së kaluarës së këtij populli autokton të Ballkanit. Andaj, në situatën konkrete të Luftës Dytë Botërore, një regjion i këtillë dhe një popullatë me tradita në luftëra e përleshje shekullore ishin tërheqës për palët ndërluftuese.¹

Është e njohur se si rezultat i rrethanave të caktuara ekonomike-shoqërore e historike, kur fashizmi si ideologji ekspansioniste evropiane dhe botërore kërcënonte pjesën dërmuese të botës, u krijua blloku antifashist e në këtë kuadër lindi e u forcua Lëvizja komuniste, si pandam i asaj fashiste, ku sublimohej ndjenja për liri e pavarësi kombëtare. Lëvizja komuniste, si një ndër faktorët më aktivë të koalicionit antifashist, në shumë vende të botës u bë bartëse e organizimit të rezistencës dhe luftës nacionalçlirimtare, sinonim i luftës për liri, çlirim kombëtar dhe progres shoqëror.

Edhe Shqipëria ishte përfshirë nga përhapja e ideologjisë komuniste pikërisht për shkak të varfërisë ekonomike dhe gjendjes së keqe sociale, në të cilën ishte katandisur shumica e popullsisë së saj. Kjo gjendje ashpërsoi antagonizmat midis grupeve të formuara në shkallë të embrioneve të partive politike që lindën në kushte e rrethana të një shtypjeje dhe okupimi, çfarë ishin pas prillit të 1939-ës në Shqipëri.

Në trojet e banuara me shqiptarë këto manifestime u ndien në forma të ndryshme e mjaft specifike, për çka me këtë rast do theksojë disa momente kyçe të mobilizimit të shqiptarëve në anën e Lëvizjes Çlirimtare Antifashiste.

¹ Më gjërësisht shih: *Viktimat shqiptare në Kosovë 1945-1966*, "Ora", nr.1, Prishtinë, 23.V.1991, fq.61-63.

PKJ nëpërmjet Komitetit Krahinor të PKJ për Kosovë e Rrafshin e Dukagjinit do të ketë kujdes të posaçëm që krahas popujve të tjerë t'i përfitojë për qëllime të saj të projektuara që më parë edhe shqiptarët. Ajo edhe gjatë kësaj kohe do të luajë në *kartën e vetëvendosjes së popujve*, duke e mbështetur këtë parim dinakërisht në Kartën e Atlantikut. Kjo e drejtë iu garantohej të gjithë popujve që luftonin në anën e Koalicionit Antifashist. Por të shohim në rastin e Kosovës se sa vetëvendosja do të jetë parim apo mashtrim?

Një nga faktorët qenësorë të përcaktimit dhe angazhimit të shqiptarëve këtej vijës së kufirit në anën e LANÇ-së është pushtimi i Shqipërisë nga Italia fashiste. Kjo do të thotë se shqiptarët, pa marrë parasysh fatin e rëndë historik të copëtimit të tyre, humbjen e pavarësisë së shtetit kombëtar e përjetojnë rëndë, gjë që më vonë do të ndikojë në përcaktimin e tyre në anën e LNÇ-së. Një faktor tjetër shtytës në këtë drejtim do të ishte kthimi i një numri të konsiderueshëm i kosovarëve të shkolluar në Shqipërinë e asaj kohe, të cilët ishin anëtarë të celulave dhe grupeve komuniste. Në anën tjetër, një ndër faktorët më dominantë që ndikuan në masivizimin e LNÇ-së në Kosovë ishte padyshim mbajtja e Konferencës së Bujanit dhe miratimi i vendimeve historike që kanë konfirmuar të drejtën burimore për vetëvendosje deri në shkëputje të popullit shqiptar.

Në mbështetje të parimit të vetëvendosjes, i cili u riafirmua edhe me deklaratën e njohur të Titos, të botuar në gazetën, "Proleter" më 1942, komunistët shqiptarë dhe simpatizuesit e tyre iu përgjigjën ftesës së PKJ-së për organizimin e luftës së armatosur, shi atëherë kur, ndonëse të pushtuar nga fashizmi, gëzonin shumë të drejta kombëtare dhe ekonomike. Kësisoj, me zhvillimin e luftës antifashiste, edhe në Kosovë shqiptarët do të formojnë njësitet e tyre të armatosura

thjesht kombëtare si: aradhat partizane “Zenel Hajdini”, “Emin Duraku, “Bajram Curri” etj.² Më vonë në Kosovë do të krijohen edhe njësi të veçanta ushtarake- politike nga organet e pushtetit popullor ushtarak, që paraqisnin një strukturë të mëvetësisë shtetërore, sikurse njësitë e tjera të popujve të ish-Jugosllavisë: Komiteti Krahinor i PKJ për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit; Shtabi Kryesor i Ushtrisë Nacionalçlirimtare për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit deri tek organi suprem i pushtetit popullor – Këshilli Krahinor Nacionalçlirimtar për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit, që do të dalë nga Konferenca e Bujanit.³

Viti 1943 paraqet fillimin e thyerjes së forcave të boshtit fashist. Ngjarjet në arenën ndërkombëtare zhvilloheshin me shpejtësi marramendëse. Ishte fare e qartë se makineria fashiste kishte marrë teposhtëzen dhe pritej disfata e saj e pa evitueshem. Në anën tjetër, hetohej një konsolidim dhe organizim më i mirë i Koalicionit Antifashist, prej ku forcat e rezistencës dhe lëvizjet antifashiste nacionalçlirimtare inspirohen për luftë më të dukshme në mjediset e tyre.

Kapitullimi i Italisë fashiste ishte në prag. Me këtë u krijuan edhe parakushtet më të volitshme për organizim më intensiv të LANÇ në Shqipëri dhe në Kosovë.

Në rrethana të një gërshëtimi idesh e orientimesh politike dhe interesash të faktorëve të brendshëm e të jashtëm, si dhe shqimit të orientimeve të dy partive politike më të organizuara në Shqipëri: Partisë Komuniste Shqiptare dhe Ballit Kombëtar, erdhi deri te **Marrëveshja e njohur e Mukjes** (1 e 2 gusht

² Dr. Fehmi Rexhepi, *Si u tradhtuan shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore*, “Veprimi”, Preshevë, mars 1993, fq.13.

³ Po aty.

1943) prej ku doli një koalicion i fuqishëm kombëtar shqiptar.⁴ Ky koalicion do t'u jepte shpresë e fuqi lëvizëse të gjitha potencialeve kombëtare për realizimin e qëllimeve të përcaktuara programore, mirëpo në të njëjtën kohë do t'i shqetësojë të gjithë armiqtë e popullit shqiptar, posaçërisht PKJ-në që luante me letra të kamufluara karshi simotrës së saj PKSH-së. Mbi të gjitha dobësitë ishte miopia politike e udhëheqjes së PKSH që lëshoi shansin që në kohën e duhur e në rrethana të favorshme të bëjë bashkimin e forcave kombëtare mbi baza të parimeve demokratike dhe në interes të tërësisë etnike shqiptare. Po të respektohej e të zinte vend Marrëveshja e Mukjes, padyshim, rezultatet e luftës do të ishin shumë më të favorshme dhe faktorët ndërkombëtarë do të kishin një konsideratë ndaj qëndrimeve dhe kërkesave të dalura nga marrëveshjet e forcave politike kombëtare. Këtu natyrisht nuk munguan edhe prapaskenat e ndërkombëtares ndaj çështjes sonë. Siç është e njohur, kjo marrëveshje u atakua dhe u prish me insistimin e të deleguarve të PKJ-së pranë PKSH-së: Tempos, Popoviqit e Mugoshës. Kjo ishte një nga provat më të shëmtuara e më vendimtare për nënshtrimin e PKSH-së urdhrave dhe diktateve të aleatës së saj – PKJ-së.

Krijimi i një Fronti të Përbashkët Kombëtar në trajtën e një *Komiteti për Shpëtimin e Shqipërisë*, i cili përbëhej nga 6 përfaqësues të Ballit Kombëtar dhe 6 të Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar të Shqipërisë, nuk i konvenonte udhëheqjes jugosllave, meqë synonte ripushtimin jo vetëm të

⁴ *Orientimet e përcaktuara të kësaj Marrëveshje ishin: Luftë imediate kundër armikut okupator dhe kundër çdo armiku tjetër e okupatori eventual; luftë për një Shqipëri indipendente dhe për zbatimin e një parimi të njohur universalisht e të garantuar nga Karta e Atlantikut, të vendosjes së popullit për një Shqipëri etnike.*

Kosovës dhe të viseve të tjera shqiptare, por edhe nënshtrimin e Shqipërisë.⁵

Edhe Miladin Popoviqi kishte shfaqur një qëndrim tepër negativ ndaj çështjes së bashkimit të forcave politike qysh kur dëgjoi për Marrëveshjen e Mukjes. Ja se si e përshkruan këtë rast Xhelal Staravecka: "... gjendeshim me shokët e Komitetit Qendror, në mes të cilëve ishte edhe Miladini, kur mbërriu krieri dhe solli Proklamaten e Marrëveshjes së Mukjes. Hapëm Proklamaten dhe e lexuam. Të gjithëve na u ndez fytyra nga gëzimi për arsye se u mbërrit bashkimi. Mandej gjysmë shqip e gjysmë serbisht (për arsye se nuk e di serbishten, e Miladini nuk e di shqipen) disi e shpjegova se çka ishte shkruar në Proklamatë. Fytyra e Miladinit menjëherë u ndryshue dhe tha: ky bashkim nuk mund të pranohet. Ne gjithnjë e më tepër forcohem dhe do të fillojmë me ju ra me sopatë e jo me bashkim me qentë. E mandej ajo Shqipnija etnike...!".⁶ Është për t'u çuditur se si ishte fare e mundur që të lidhej gjithë ajo "miqësi e përjetshme" me aso personalitete, përfaqësues shtetërorë e partiakë sikurse që ishin M.Popoviqi e D.Mugosha me shokë në kohën kur ofendonin në mënyrën më të vrazhdë Shqipërinë dhe popullin shqiptar në përgjithësi.

Prishja e Marrëveshjes së Mukjes, si pasojë e përzierjes flagrante të "vëllazërve jugosllavë" në punët që kishin rëndësi të dorës së parë për Frontin Kombëtar dhe ardhmërinë e fateve të ardhut ndikoi negativisht te forcat demokratike atdhetare, të cilat u detyruan të shestojnë forma të tjera organizative në të mirë të interesave kombëtare.

⁵ Dr. Fehmi Rexhepi, *Vetëvendosja e shqiptarëve gjatë Luftës së Dytë Botërore*, "Bujku", 30.12.1993, fq.4.

⁶ Vlladimir Dedijer, *Marrëdhëniet jugosllavo-shqiptare (1939-1948)*, Beograd, 1949, fq.112.

Një klimë më të favorshme politike krijoi kapitullimi i Italisë. Nisur nga komponentet e sipërtheksuara, si dhe lëshimet e shansave që u detruan t'ua japin këtyre forcave organet e pushtetit e të Qeverisë së Tiranës, e cila ishte nën kontrollin e pushtetit okupues gjerman, më 16 shtator 1943 në Prizren u mbajt *Kuvendi Themelues i Lidhjes së Dytë të Prizrenit*.⁷ Në këtë Kuvend morën pjesë 42 përfaqësues të Ohrit, Gostivarit, Dibrës, Shkupit, Tetovës, Suharekës, Prizrenit, Dragashit, Kolosjanit, Rahovecit, Gjilanit, Prishtinës, Mitrovicës, Pazarit të Ri, Sjenicës, Rozhajës, Plavës, Vuthajve, Gjakovës, Malësisë së Gjakovës dhe Tiranës.⁸

Lidhja e Dytë e Prizrenit e kryesuar nga një Komitet Qendror i zgjedhur prej Kuvendit të shtatorit, organizoi me sukses luftën kundër synimeve grabitëqare serbo-malazeze dhe mbrojtjen e tokave etnike shqiptare.⁹

Marrë në tërësi Lidhja e Dytë e Prizrenit asesi nuk ka mund të ishte organizatë tradhtare, siç u interpretua gabimisht që një gjysmë shekulli në historiografinë tonë. Ajo ishte një organizatë politike e ushtarake, si produkt i rrethanave të kohës, që u përpoq me guxim, siç thotë studiuesi ynë i zellshëm

⁷ Tahir Zajmi, *Lidhja e Dytë e Prizrenit dhe lufta heroike e popullit për mbrojtjen e Kosovës*, Bruxeles, 1964, fq.43-44.

⁸ Po aty, fq.52-56.

⁹ Po aty. Nën trysninë dhe diktatin e pushtetit monist në Shqipëri dhe në Kosovë kjo ngjarje e rëndësishme e historisë sonë e njohur si Lidhja e Dytë e Prizrenit, pavarësisht që u përkrah nga forcat politike që humbën luftën, gabimisht u trajtua si "organizatë tradhëtare" dhe vlerësime të tjera të këtij zhanri. Ajo në rrethanat e caktuara historike u mundua të organizojë forcat patriotike në mbarë hapësirën kombëtare.

dr. Fehmi Rexhepi, për të krijuar një Shqipëri etnike, pra as të vogël as të madhe, por normale aq sa duhet të ishte.

Lidhja e Dytë e Prizrenit sipas mendimit tonë është edhe një përpjekje e forcave kombëtare, ndonëse me bindje të ndryshme politike, që në momentin e caktuar u orvat për ta mobilizuar popullin në sendërtimin e tërësisë etnike. Është çështje tjetër vlerësimi i gabuar i atyre forcave se ky objektiv mund të arrihej nëpërmjet aleatësh, që tashmë dukej se po humbnin luftën. Për mendimin e qëndrueshëm shkencor është relevante se në orientimet programore të kësaj organizate politiko-ushtarake nuk kishte pretendime absurde e grabitqare. Ajo bëri ç'ishte e mundur në ato rrethana kohore për të mbrojtur dhe realizuar konceptin e një shteti kombëtar.

Me kapitullimin e Italisë dhe me humbjet që pësonte makineria luftarake gjermane në frontet e luftës, u përfocuan shpresat e forcave politike në hapësirën tonë kombëtare se më në fund do të përkrahen më shumë nga aleatët. Mirëpo, duhet thënë se roli i aleatëve, posaçërisht i anglezëve, ishte ende në suazat e një verbalizmi të përgjithshëm.¹⁰

Në fund të nëntorit 1943, në Dhomën e Komunave, vetë kryeministri Çerçil bëri një deklaratë, në të cilën ngriti lart luftën e “gueriljeve shqiptare” dhe tregonte se si “oficerët e ndërlidhjes i çmojnë shumë virtytet e tyre në luftë”. Ai shfaqte shpresën se “shqiptarët do ta luajnë rolin sipas traditave të tyre luftarake në operacionet e Mesdheut”, duke theksuar se “kufijtë do të vendosen natyrisht në Konferencën e Paqes”.¹¹ Pra është e qartë se në këtë kohë, kur duhej të mbahej Mbledhja e Dytë e KAÇKJ-së, deklarata e Çerçilit linte të hapur çështjen e kufijve

¹⁰ Tahir Zajmi, v.c. fq.43-44.

¹¹ Cituar sipas Arben Putos, *Nëpër Analet e Diplomacisë Angleze*, Tiranë, 1980, fq.119.

të shtetit të ardhshëm shqiptar, natyrisht duke u shprehur në mënyrë afirmative për rolin e shqiptarëve në rrjedhat e luftës. Andaj, mosthirrja e përfaqësuesve të Kosovës në këtë mbledhje nuk ishte e rastit, e kushtëzuar me kushte të vështira atmosferike, siç është interpretuar gabimisht kjo ngjarje me vlerë për popujt e Jugosllavisë. Por kjo provon se çështja e Kosovës ishte edhe preokupim i faktorëve ndërkombëtarë, zgjidhjen e së cilës e shihnin në respektimin e së drejtës së vetëvendosjes së popujve deri në shkëputje, pra jashtë kuadrit të Jugosllavisë së atëhershme.

Këtë pohim tonin e mbështet edhe deklarata e Titos e dhënë më 4 dhjetor 1943, nja tri javë e diçka para se të mbahej Konferenca e Bujanit. Duke bërë fjalë për çështjen e Kosovës, ai kishte deklaruar se “ardhmëria e Kosovës do të rregullohet me plebishit dhe kufijtë, nëse është nevoja, do të rregullohen në të mirë të Shqipërisë”.¹² Mirëpo, a ishte kjo deklaratë e Titos e sinqertë?

Nëse sot pas një gjysmë shekulli bëjmë analizën e letërkëmbimit midis dy Komiteteve Qendrore dhe udhëheqjeve të tyre, del qartë se udhëheqja jugosllave faktikisht bënte politikën e vjetër nën një petk të ri. Ajo nën maskën e “internacionalizmit proletar” hiqej parimore, por siç thotë populli “ujku qimen e ndërron, por hujin jo”. Ajo mundohej që me shprehje të ndryshme verbale të vërbojë udhëheqjen shqiptare me parullen “Çështja e Kosovës do të zgjidhet nesër, pas përfundimit të luftës...”, parim ky i pranueshëm edhe për aleatët.

Neve tash na intereson se sa udhëheqja e PKSH-së, pasi huqi shansin e një koalicioni me “Ballin Kombëtar”, nën

¹² Deklarata e Titos dhënë gazetarëve anglezë, më 4 dhjetor 1943, lidhur me marrëdhëniet e tij me FNÇ të Shqipërisë.

diktatin e komunitëve jugosllavë, do të ishte në gjendje si forcë politike të marrë në duart e veta koordinimin e punëve në të mirë të çështjes së përgjithshme kombëtare. Me sa dihet, ndonëse u përpoq efektet ishin tepër të holla. Megjithatë, shkuarja në Kosovë e dhjetëra komunistëve e antifashistëve shqiptarë, sigurisht edhe me sugjerimin e PKSH, bëri efektin e duhur. Ata me punën, angazhimet dhe luftën e tyre kundër okupatorit ndikuan në organizimin më të mirë të popullit me qëllim të sendërtimit të kërkesave të tij të ligjshme. Tashmë në Kosovë udhëheqjet partiake dhe ato të Shtabit të Përgjithshëm të aradhave partizane ndikoheshin dhe perfaqësoheshin edhe nga kuadrot shqiptare. Shtrimi i drejtë e parimor i çështjes thelbësore, sikurse ishte rasti me pyetje të shpeshta që shtroheshin gjithandej se “*çfarë do të ishte fati i Kosovës dhe i viseve të tjera shqiptare pas lufte*” kërkonte përgjigje meritorë.¹³ Ajo duhej të dilte edhe nga përcaktimet e Këshillimit të Komitetit Krahinor të PKJ për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit, i cili u mbajt në Sharr më 4,5 e 6 nëntor 1943.¹⁴

Në këtë këshillim u analizua situata politike dhe u vlerësuan sukseset e luftës kundër okupatorit. U tha se është situatë e volitshme për zgjerimin dhe zhvillimin e mëtejme të LANÇ-së. Ky këshillim iu drejtua me një thirrje popullit dhe patriotëve që t'i bashkohen Frontit të Përbashkët dhe bashkëpunëtorëve të tij. I një rëndësie të veçantë është fakti se këtu u mor vendimi për formimin e Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar.

Në Proklamatën e lëshuar nga ky Këshillim thuhej: “Me këtë rast duhet pasur kujdes që të marrin pjesë në Konferencë

¹³ Enver Hoxha, *Titistës, Tiranë, 1982, fq.67-118.*

¹⁴ Dr. Ali Hadri, *Këshillat Nacionalçlirimtare në Kosovë, Prishtinë, 1974, fq.68.*

njerëzit e vendosur – përfaqësuesit e të gjithë popujve dhe përfaqësuesit e të gjitha rrymave politike dhe shtresave, të cilët qëndrojnë energjikisht në pozitë kundër pushtuesit. Në këtë mënyrë do të formohet një forum – përfaqësues politik në Luftën e sotme Nacionalçlirimtare në Kosovë e Dukagjin dhe do të përgatisë kryengritjen e përgjithshme, të armatosur kundër pushtuesve dhe bashkëpunëtorëve të tyre”.¹⁵

Edhe pse sipas dëshmive të disa pjesëmarrësve vendimi për Konferencën e ardhshme u mor në mënyrë autonome, megjithatë mund të thuhet me të drejtë se një ndikim kishte bërë edhe një thirrje e KQ të PKSH-së drejtuar popullit të Kosovës, ku mes të tjerash, thuhej: “E vetmja rrugë e shpëtimit dhe përmbushjes së dëshirave tuaja... është lufta që do t’i bëni okupatorit tok me popujt e tjerë të Jugosllavisë, është Lufta Nacionalçlirimtare, që do t’ju sigurojë të drejtën e vetëvendosjes deri në shkëputje...”¹⁶

Pas Këshillimit të Sharrit, përveç riorganizimit të komiteteve partiake u formuan edhe këshilla të reja nacionalçlirimtare në teren. Këto të fundit, njësitet ushtarake si dhe aktivistët dhe udhëheqësit kishin për detyrë zgjedhjen e delegatëve që do të merrnin pjesë në Konferencën Themeluese. Në këtë kohë u bisedua me shumë persona që gëzonin autoritet në mjedise të caktuara. Disa nga ata refuzuan të marrin pjesë në këtë tubim; një dorë për shkak të mosbesimit që tregonin ndaj organizuesve e disa të tjerë për shkak të drosë që kishin ndaj okupatorit; po kishte edhe të atillë që refuzuan ofertën për shkak të bindjeve të tyre politike si: Bedri Pejani, profesor Selman

¹⁵ Po aty.

¹⁶ Nga thirrja e KQ të PKSH drejtuar popullit të Kosovës, vjeshtë 1943. Cituar sipas E.Hoxhës, *Titistët*, fq.100.

Riza, doktor Xheladin Deda, si dhe avokati Sokol Dobroshi etj.¹⁷

Në bisedën që pati Zekerija Rexha me Bedri Pejanin, intelektual dhe patriot i mirënjohur, lidhur me pjesëmarrjen e këtij të fundit në Mbledhjen e Bujanit, kujtojmë se në mënyrë më profetike shpjegohen arsyet e mosangazhimit të një dore njerëzish autoritativë në anën e LANÇ. Sipas dëshmimeve të prof. Sami Pejës, i cili e ka shoqëruar Zekerija Rexhën me këtë rast, Bedri Pejani i paskësh thënë se “Çështja shqiptare është e porealueshme nëpërmjet sllavëve”.¹⁸

Zekerija Rexha, megjithatë, nuk pushonte angazhimet në të mirë të përvetësimit të sigurtë të njerëzve me autoritet sipas platformës së Frontit. Ai bisedoi edhe me vëllezërit Gani, Hasan dhe Seit Kryeziu, të cilët kishin një ndikim të pakontestueshëm, mirëpo pa sukses. Mjaft aktivë në këtë drejtim ishin edhe Hajdar Dushi. Mehmet Hoxha dhe Xheladin Hana, që flisnin edhe gjuhë të huaja, posaçërisht me misionin anglez që asokohe ishte vendosur për të përcjellë nga afër zhvillimet e ngjarjeve (misioni kishte njerëz në Shtabin kryesor të AP të Kosovës, por edhe te Gani Kryeziu).¹⁹

Me këtë rast është me interes për lexuesin një vlerësim i njërës nga përfaqësuesit anglez në bisedat që kishte bërë me Sali Manin, bajraktar i Krasniqes, njeri me ndikim në Malësinë e Gjakovës dhe në Dukagjin. Ai me tërë familjen dhe bashkëpunëtorët ishte vënë në anën e LANÇ, me bindje të plotë se po bënte detyrën e tij patriotike dhe po e çonte në vend amanetin e Bajram Currit për t’iu kundërvënë me pushkë çdo zaptuesi të Shqipërisë. Misioni anglez ishte vendosur në

¹⁷ Vehap Shita, *Zekerija Rexha-patriot e humanist dhe intelektual emotiv*, fejon i botuar në “Bujku”, 31.12.1992, fq.9.

¹⁸ Po aty.

¹⁹ Po aty.

shtëpinë e tij dhe pasi kishte bërë një provë manovrimi dhe ishte bindur për aftësitë e këtij luftëtari të Bajram Currit, kishin biseduar edhe për fatin e Shqipërisë. Në pyetjen e Sali Mani se si i shihte misioni anglez zhvillimet e ngjarjeve, ata i ishin përgjegjur: “Anglezët po çuditen se si në këtë popull të varfër e krenar është bërë ndikimi dhe infektimi me ide komuniste, prandaj sikur edhe me lugë të dukatit me ju dhanë këto bindje nuk do të ndërrohen lehtë për pa i parë me sytë tuaj të këqijat që do t’i përjetoni. Pastaj do të vijnë kohë që do t’i ndreqni të gjitha, por më vjen keq...”²⁰ Ne do të thoshim se ky vlerësim i misionarit anglez dilte nga përcaktimet e politikës zyrtare të vendit të tij që ndiqej ndaj çështjes sonë. Asokohe, sipas marrëveshjeve me aleatët, anglezët ishin dakorduar që këtë pjesë të Ballkanit ta lënë në sferën e ndikimit sovjetik, për t’hequr të gjitha ato të zeza që kaluan mbi kurrizin e popullit tonë të pafajshëm.

Pas përgatitjeve dhe angazhimit të njerëzve të Lëvizjes, në Bujan filluan të arrijnë delegatët nga të gjitha viset e Kosovës. Ata hasën në mikpritjen tradicionale të këtyre malësorëve liridashës, të bindur se do të debatohet në mënyrën më të urtë për fatin e trojeve tona.

Pikërisht me 31 dhjetor 1943 në orën 19 Xhevdet Doda, delegat i Brigadës kosovaro-maqedone, e hapi këtë tubim historik, me ç’rast propozoi kryesinë e punës prej 7 anëtarësh, si dhe dy procesmbajtës. Pastaj u zgjodh këshilli verifikues prej 3 anëtarësh.²¹

Në një atmosferë solemne Konferencën e përshëndeti Fadil Hoxha, komandant i Shtabit Kryesor të UNÇ dhe AP për Kosovë dhe Rrafsh të Dukagjinit. Ai foli për zhvillimin e

²⁰ Deklarata e Hysen Agë Botushës nga Gjakova dhënë autorit në dhjetor 1993.

²¹ Zbornik dokumenata i podataka NOR jugoslovenskih naroda, Beograd, 1969, I. knj. 19, fq. 377; Dr. A. Hadri, v.c. fq. 70.

suksesshëm të LANÇ në Kosovë dhe detyrën që e kanë delegatët e zgjedhur për krijimin e organit më të lartë politik e ushtarak si bazament i pushtetit të ardhshëm. Mandej vazhduan përshëndetjet e Konferencës. Në emër të Komitetit Krahinor ate e përshëndeti Pavle Joveçeviqi; në emër të Rinisë Antifashiste Xhafer Vokshi; në emër të Frontit Antifashist të Grave Sabrije Vokshi; në emër të Brigadës Kosovare-Maqedone Xhevdet Doda; në emër të KNÇ të Krasniqes Mehmet Bajraktari. Ai me këtë rast shprehu kënaqësinë e popullit të Malësisë së Gjakovës që kjo trevë edhe këtë herë po shërben si gjithnjë deri më tash si mbështetje natyrore e dëshirave të popullit të Kosovës, njësoi si në kohën e Bajram Currit dhe luftëtarëve të tjerë për lirinë e atdheut.²² Fjalën e mori edhe përfaqësuesi i misionit anglez, i cili tha: “Para se gjithash dëshiroj t’ju falënderoj për ftesën që të marrë pjesë në Konferencë. Fill pas ardhjes në këtë trevë kam pasur kontakte me shumë njerëz me botëkuptime të ndryshme politike. E kam kuptuar shpejt se LANÇ është e vetmja lëvizje që lufton kundër armikut të përbashkët e fashizmit (...) për lirinë e pavarësinë e vendit t’uaj. Ju premtoj se në këtë përpjekje fisnike do të keni përkrahjen tonë të plotë si aleatë”.²³ Këto fjalë të ngrohta e kurajuese, si dhe fakti se veç Kryesisë së punës së Konferencës ishte zgjedhur edhe Kryesia e nderit nga Ruzvelt, Çerçili, Stalini dhe Enver Hoxha, tregojnë seriozitetin dhe karakterin e një mbledhjeje me rëndësi të veçantë. Pikërisht nga këto arsye vendimet e Bujanit gjetën një mbështetje të fortë tek shqiptarët, në njërën anë, dhe, në anën tjetër, u sulmuan brutalisht dhe në mënyrën më të padrejtë nga udhëheqja jugosllave.²⁴

²² *Po aty. fq.83; Në Flakën e revolucionit, Prishtinë, 1980, fq.171.*

²³ *Dr. Ali Hadri, v.c. fq.83-84.*

²⁴ *Dr. Jusuf Bajraktari, Aneksimi i Kosovës nga Serbia në vitin 1945, Kumtesë e lexuar në Simpoziumin “Çështja e Kosovës dhe shqiptarët në ish-Jugosllavi”, Tiranë, 15-16 prill 1993, fq.1.*

Gjatë punës që u zhvillua për tri ditë në Konferencë u bënë diskutime e debate për të gjetur format më të përshtatshme që do të futeshin në dokumentet që u miratuan. Me referate të posaçme, në të cilat flitej për aspekte të ndryshme të LANÇ u paraqitën Mehmet Hoxha, Xhavit Nimani, delegati i batalionit partizan “Perlat Rexhepi”, delegati nga Prizreni, Ferizaji, Plava e Gucia etj.²⁵

Pastaj kryesuesi, Zekerîa Rexha propozoi që të formohet Komisioni për hartimin e Rezolutës si dokument kryesor i Konferencës. Anëtarë të këtij Komisioni u zgjodhën: Zekeria Rexha, Mehmet Hoxha, Hajdar Dushi, Pavle Joviçeviqi, Xheladin Hana, Fadil Hoxha, Xhavit Nimani dhe Milan Miçkoviqi.²⁶

Hartuesit e këtij dokumenti shumë të rëndësishëm ishin koshientë për peshën e përgjegjësisë së tyre dhe për këtë arsye u angazuan me përkushtim në formulime të qarta, të cilat mundësonin realizimin e aspiratave të popujve që përfaqësonin. Andaj në tekstin e Rezolutës thuhej: Përfaqësues nga të gjitha viset e Kosovës e Rrafshit të Dukagjinit, shqiptarë, serbë e malazez, nacionalistë e komunistë, rini antifashiste, rini komuniste, gra antifashiste dhe përfaqësues të UNÇ etj, të frymëzuar nga ideali i lartë për bashkimin e tendencave të ndryshme politike... zgjodhën Kryesinë e KNÇ.²⁷

²⁵ Dr. Ali Hadri, v.c., fq.84-98.

²⁶ *Lidhur me anëtarët e Komisionit ka të dhëna të ndryshme, por konsiderojmë se kjo përbërje është më e sakta dhe më e qëndrueshmja nëse merren parasysh funksionet që i kryenin ata gjatë luftës.*

²⁷ *Këshilli Populluer i Krahinës Autonome të Kosovë-Metohisë, 1943-1953, Prishtinë, 1955, fq.10.*

Padyshim se pjesa më e rëndësishme e Rezolutës është ajo që bën fjalë për të drejtën e patjetërsueshme të popullit tonë për vetëvendosje. Aty pa ekuivoke thuhej: **“Kosova e Rrafshi i Dukagjinit asht një krahinë e banueme me shumicë nga populli shqiptar, i cili si gjithmonë, ashtu edhe sot, dëshiron me u bashkue me Shqipni. Prandaj e ndjejmë për detyrë me i tregue rrugën e drejtë që duhet me e ndjekë populli shqiptar për me i realizue aspiratat e veta. Rruga e vetme, pra, që populli shqiptar i Kosovës dhe i Rrafshit të Dukagjinit të bashkohet me Shqipninë asht lufta e përbashkët me popujt tjerë të Jugosllavisë kundër okupatorit nazist gjakatar e rroghtarëve të tij, sepse kjo asht e vetmja rrugë për me fitue lirinë, në të cilën të gjithë popujt, pra edhe populli shqiptar do të kenë mundësi me vendosë mbi fatin e vet me të drejtën e vetëvendosjes deri në shkëputje. Garanci për këtë asht UNÇ e Jugosllavis dhe UNÇ e Shqipnis, me të cilën asht ngushtësisht e lidhun. Përveç këtyne për këtë garantojnë aleatët tanë të mëdhenj, Bashkimi Sovjetik, Anglia e Amerika (Karta e Atlantikut, Konferenca e Moskës dhe e Teheranit)”**.²⁸

Është me rëndësi të thuhet me këtë rast se Rezoluta ishte fryt i punës kolektive të grupit të përmendur, por është e kuptueshme që intelektualët si H.Dushi, Z.Rexha dhe Xh. Hana të kenë dhënë kontributet e tyre për përkryerjen e këtij dokumenti. Si e tillë ajo u mbështet njëzëri si nga anëtarë të Komisionit, ashtu edhe me votimin unanim që të gjithë delegatëve të Konferencës. Kontestimet dhe mospajtimet, si dhe pretekstet për të ndjekur nënshkruesit e këtij dokumenti si hije e zezë, lindën pas letrës së KQ të PKJ të nënshkruar nga Milovan Gjillasi.

²⁸ *Po aty.*

Në fund, me shprehjen e përkrahjes unanime të dokumenteve të miratuara (proklamatave të drejtuara popujve të Kosovës, Rezolutës, Detyrave prej 18 pikash për KNÇ-të, si dhe telegramet përshëndetëse drejtuar KNÇJ-së, KNÇSH-së, Enver Hoxhës, Titos, shtabeve të UNÇ të Shqipërisë e Jugosllavisë, Tempos në Maqedoni, si dhe me zgjedhjen e Kryesisë së KNÇ për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit prej 9 anëtarësh,²⁹ përfundoi punën tri ditore Konferenca që do të hyjë në histori dhe do të njihet me emrin **Konferenca e Bujanit**.

Konferenca e Bujanit me vendimet largpamëse që mori jo vetëm që do të mbetet njëra ndër ngjarjet kulmore në historinë e popullit tonë, por do të bëhet pika referuese prej nga do të zë fill dhe do të fuqizohet çdo përpjekje për liri e pavarësi të popullit të Kosovës në të ardhmën.

Nga të gjithë delegatët e ftuar për të marrë pjesë në Konferencën Themeluese të KANÇ të Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit arritën 49 sish. Ndërsa Millan Zeqarit dhe Ali Shukriut, nga Ferizaji e Mitrovica iu njoh e drejta e pjesëmarrjes, meqë më parë kishin njoftuar për mundësinë e vonimit të tyre dhe kishin shprehur gadishmërinë për pranimin e të gjitha vendimeve që do të miratonte Konferenca. Për këtë arsye që të dy u zgjodhën në Kryesi.³⁰ Andaj, në të gjitha dokumentet relevante me të drejtë shenohen emrat e 51 delegatëve që përfaqësuan të gjitha viset dhe të gjithë popujt e Kosovës.

Pjesëmarrja e delegatëve të Konferencës së Bujanit sipas regjioneve ishte kjo: Prizreni 8, Gjakova 7, Reka e Keqe 1, Malësia e Gjakovës 7, Deçani 1, Peja 6, Istogu 1, Plava e Gucia

²⁹ Po aty.

³⁰ Po aty.

4, Drenica 2, Prishtina 4, Mitrovica 2, Ferizaji 6, Gjilani 1, Brigada kosovaro-maqedone 1, pra gjithësej 51 delegatë.

Konferenca kishte këtë strukturë kombëtare: shqiptarë 43, serbë e malazez 7, myslimanë 1, gjithësej 51.

Marrë në përqindje struktura kombëtare e delegtëve të Konferencës së Bujanit del si vijon: shqiptarë 84 për qind, serbë e malazez 14 për qind dhe myslimanë 2 për qind. Sipas kësaj pasqyre fare reale, janë të pavend të gjitha vërejtjet e mëvonshme që janë bërë nga motive e qëndrime antishkencore dhe të inspiruara nga tendenca shoviniste serbe. Kjo përbërje është shprehje reale e strukturës së popullsisë së Kosovës. Andaj edhe nga ky këndveshtrim mund të vlerësohet largëpamësia e organizatorëve të Konferencës së Bujanit. Sipas të dhënave që dalin nga dëshmitë e udhëheqësve të LANÇ të Kosovës, në Konferencë qenë ftuar për të marrë pjesë edhe Boshko Çakiq, komisar politik i Shtabit të AP të Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit; Stanoje Aksiq, anëtar i AGITPROP-it të KK, Miço Giliq, anëtar i Komitetit Krahinor dhe Elhami Nimani. Ndërkaq, në bazë të shkrimeve të botuara ku zihet ngojë edhe kjo Konferencë del se janë ftuar gjisejt 61 delegatë për këtë tubim me rëndësi.³¹

Pas zgjedhjes së Kryesisë, anëtarë të KANÇ u zgjodhën:

1. Ismajl Gjinali, ish-oficer i ushtrisë turke i plagosur në Betejën e Kumanovës më 1912, patriot e njeri me autoritet në Prizren e rrethinë; nuk ishte komunist.
2. Tefik Çanga, gjimnazist dhe komunist nga Shkodra, drejtor i Shoqatës Tregtare "SASTEB"

³¹ B.Bozhovic – M.Vavic, *Surova vremena na Kosovu i Metohiji*, Beograd, 1991, fq.407.

nga fondet e së cilës u ndihmua Lëvizja Antifashiste në Kosovë, u zu nga okupatori fashist, mirëpo, qendresa e tij ndaj torturave çnjerëzore u shndërrua në legjendë; u vra në Gjakovë në gusht 1944-ës.

3. Qamil Luzha, ish-nënprefekt në Istog; njeri me autoritet kudo që punoi; nuk ishte komunist, pas 1948-ës u burgos dhe u likuidua politikisht.
4. Xheladin Hana, mësues – komunist nga Gjakova, njëri ndër hartuesit e Rezolutës së KB; pas luftës kreu një varg detyrash me përgjegjësi, si në AGITPROP-in Krahinor, profesor në Gjimnazin e Prishtinës, drejtor në Shtypshkronjën “Rilindja”, u vra nga UDB-a, më 13.XII.1948.
5. Ismet Shaqiri, mësues, anëtar i Komitetit Krahinor dhe sekretar i Komitetit Qarkor të Rrafshit të Dukagjinit me seli në Pejë; bartës i shumë funksioneve politike e shtetërore pas vitit 1945.
6. Adem Myftari, përfaqësues i Drenicës në Konferencën e Bujanit; nuk ishte komunist.³²
7. Halil Haxhija, përfaqësues i Drenicës, në këtë kohë nuk ishte komunist.³³
8. Xhevat Tahiri (Sojeva), nga Sojeva e Ferizajt, bujk aktivist i LANÇ, aso kohe nuk ishte komunist.

³² Po aty.

³³ Po aty.

- 9.Ymer Pula nga Gjakova, nxënës i gjimnazit shtetëror të Shkodrës; anëtar i KQ të Rinisë Komuniste Shqiptare; anëtar i KK të PKJ; pas vitit 1945 ishte bartës i një varg funksionesh krahinore-republikane e federative.
- 10.Ethem Zurunxhiu, nga Prizreni, zejtar-rrobaqepës, aktivist i LANÇ; aso kohe nuk ishte komunist.
- 11.Inxh. Nexhat Basha, aktivist i LANÇ nga Peja; nuk ishte komunist; u vra me rastin e bombardimit të Pejës nga aleatët, më 14.8.1944, ku në rrethana të dyshimta humbën jetën 1978 qytetarë të pafajshëm.
- 12.Hajdin (Din) Bajraktari, nga Gashi i Malësisë së Gjakovës; ish-kapiten i ushtrisë shqiptare, aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.
- 13.Bejto Shahmanoviqi, antifashist nga Plava.
- 14.Milan Miçkoviqi, ish-nëpunës i hekurudhës nga Peja, komunist, më vonë drejtor i parë i "Trepçës" dhe bartës i shumë funksioneve.
- 15.Zymer Halili nga Martinaj – Lugu i Plavës e Gucisë, nxënës i gjimnazit shtetëror të Shkodrës; anëtar i PKSH.
- 16.Mehmet Dërmani nga Vuthaj (Plavë e Guci), ish-sekretar komune në Bec, e më vonë në Nënprefekturën e Gjakovës; komisar politik i Batalionit UNÇSH; në qeverinë shqiptare të pasluftës ishte bartës i funksioneve të larta

shtetërore; për shkak të pikëpamjeve të tij liberale u burgos dhe u internua shumë vjetë nga regjimi komunist në Shqipëri.

17.Qamil Brovina, gjimnazist-komunist nga Gjakova; bartës i shumë funksioneve ushtarake gjatë lutës, njeri me autoritet të madh; pas 1948 i burgosur politik shumëvjeçar në burgjet famkëqia të Bileqës dhe të Goli-Otokut.

18.Gani Çavdërbasha, gjimnazist, komunit nga Prizreni, u zu në Guci dhe u pushkatua nga okupatori fashist në mars 1944.

19.Sylë Alaj, bujk nga Drenoci i Vokshit (Deçan), komunist dhe aktivist i LANÇ, u vra gjatë luftës.

20.Shaban Kajtazi, nëpunës nga Ferizaj, aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.

21.Ferid Perolli, nëpunës nga Prizreni, aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.

22.Haxhi Morina (Bajraktari), ish-kryetar komune në Ponoshec; komandant i Batalionit IV të Brigadës IV të Kosovës; në Konferencë përfaqësonte Rekën e Keqe, aso kohe nuk ishte komunist; më 1951 u denua me pesë vjetë burg politik.

23.Ismajl (Smajo) Jusufi; tregtar nga Prishtina, aktivist i LANÇ; aso kohe nuk ishte komunist.

24.Sabrije Vokshi, shtëpiake – komuniste nga Gjakova; në Konferencë përfaqësonte Aktivin e Grave Antifashiste; pas 1948, kur u prishën

marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave, u burgos dhe për shumë vjet vuajti burg të rëndë politik.

25.Velisha Miçkoviqi, bujk – kolonist nga Peja, aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.

26.Lubomir Caniq, zejtar nga Prishtina, aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.

27.Abdyl Kerim Ibrahim, ish-zëvendës i prokurorit nga Prishtina, aktivist i LANÇ dhe komunist; pas vitit 1945 u akuzua si pjesëtar i KNDSH, për çka u deyrua të shpërngulet në Turqi.

28.Spira Veliçkoviqi, bujk nga Ferizaj, aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.

29.Xhavit Nimani, mësues nga Gjakova; pjesëmarrës aktiv i LANÇ, sekretar i Komitetit të Partisë për Rrethin e Prizrenit; anëtar i Komitetit Krahinor të PKJ dhe i Shtabit Kryesor të AP për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit; pas vitit 1945 deputet krahinor, republikan dhe federativ, bartës i shumë funksioneve shtetërore me përgjegjësi në këto nivele.

30.Reshat Isa, punëtor nga Prizreni, komunist i 1937-tës, pjesëmarrës aktiv i LANÇ; komisar politik i çetave partizane dhe bartës i disa funksioneve në nivele të ndryshme.

31.Mehmet Bajraktari (Mulosmani), ish-kapiten i ushtrisë shqiptare nga Malësia e Gjakovës; pjesëmarrës i LANÇ, komandant batalioni dhe

bartës i shumë funksioneve ushtarake; aso kohe nuk ishte komunist dhe deri në vdekje gëzonte autoritet si patriot.

32.Veli Nimani, ish-oficer i ushtrisë shqiptare nga Malësia e Gjakovës, luftëtar aktiv e bartës i shumë funksioneve në UNÇSH; anëtar i PKSH; menjëherë pas lufte vdiq tragjikisht.

33.Rasim Cokli, nxënës – komunist nga Ferizaj, pas lufte deputet.

34.Sadik Bekteshi, nga Vuthaj (Plavë-Guci), nxënës i gjimnazit shtetëror të Shkodrës, anëtar i PKSH-së; komandant i batalionit partizan “Curri-Rexhepi”, pas lufte bartës i shumë funksioneve ushtarake në Shqipëri, më vonë i burgosur dhe shumë vjet i vuajtur politik.

35.Jah (Salihi) Bajraktari, ish-student i shkencave politike në Padova të Italisë dhe ish-kryetar i komunës së Vlashnës së Prizrenit; komandant i batalionit partizan “Rinia” të Malësisë së Gjakovës; u vra nga fashistët duke mbrojtur Shtabin Kryesor të AP të Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit më 14 shkurt 1944.

36.Shaban Haxhija, ish-oficer nga Bytyçi – Malësia e Gjakovës, anëtar i PKSH; udhëheqës i çetës partizane “B.Curri”, më vonë komandant i Brigadës VII kosovare, me të cilën mori pjesë në operacionet përfundimtare në çlirimin e Jugosllavisë.

37. Alush Gashi, nxënës i gjimnazit të Prishtinës, sekretar i Komitetit të Rrethit për Pejë, anëtar i Komitetit Krahinor të PKJ; deputet dhe bartës i shumë funksioneve krahinore, republikane dhe federative.

38. Beqir Nou nga Merturi i Malësisë së Gjakovës, nxënës i gjimnazit shtetëror të Shkodrës, ku ishte pranuar anëtar i PKSH-së; bartës i një varg funksionesh politike e ushtarake, më vonë i denuar politik.

39. Xhafer Vokshi nga Gjakova – nxënës i gjimnazit të Tiranës, ku u bë anëtar i PKSH, luftëtar dhe udhëheqës politik i AP “B. Curri”; kryetar i rinisë antifashiste të Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit; pas vitit 1948, kur u prishën marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave, UDB-a e dëboi në Shqipëri, ku më vonë u burgos dhe vuajti burg politik shumëvjeçar.

40. Sima Vasileviqi, tregtar nga Prizreni; aktivist i LANÇ; nuk ishte komunist.

41. Enver Dajçi, gjimnazist nga Mitrovica, anëtar i PKJ-së; pjesëmarrës akvit në LANÇ; udhëheqës ushtarak në AP “Curri-Rexhepi” dhe komandant i batalionit partizan “Rakoshi”; pas lufte kreu një varg detyrash me rëndësi.

42. Maxhun Doçi (Nimani), ish-student i Italisë dhe ish-nëpunës nga Malësia e Gjakovës; luftëtar i aradhave partizane dhe bartës i detyrave me rëndësi; aso kohe nuk ishte komunist.

Ndërkaq, anëtarë të Kryesisë të KANÇ për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit u zgjodhën:

- 1.Kryetar: Mehmet Hoxha, ish-prefekt në Elbasan, Prizren dhe Dibër; pas lufte ministër në Qeverinë e parë të Serbisë; ka mendime divergjente rreth përkatësisë së tij se a ishte anëtar i PK në atë kohë; në Konferencë merr pjesë si delegat i Prizrenit.
- 2.Nënkryetar: Rifat Berisha, ish-oficer i ushtrisë shqiptare dhe nënprefekt në Gjilan; nacionalist në kuptimin më të mirë të mundshëm të fjalës; nuk ishte anëtar i PK; u vra nga UDB-a më 17.5.1949.³⁴
- 3.Nënkryetar: Pavle Joviçeviqi, punëtor nga Peja, sekretar politik i Byrosë së KK të PKJ-së për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit, pastaj (1945) deputet krahinor, republikan e federativ; ministër (sekretar) në Qeverinë e parë krahinore.
- 4.Xhevdet Doda, drejtor shkolle nga Prizreni; komandant i batalionit partizan "Ramiz Sadiku".³⁵

³⁴ *Meqë Rifat Berisha vinte në Konferencë nga pozita e nënprefektit të Gjilanit, konsiderojmë se ai përfaqësonte popullatën e këtij regjioni. Edhe pse në disa botime haset se nga kjo anë nuk kishte përfaqësues, është e besueshme se kjo është bërë për shkak të rrethanave të pavolitshme, që u zhvilluan më vonë, siç është rasti me vrasjen e R.Berishës si dhe anatemimin e Konferencës së Bujanit nga politika zyrtare jugosllave.*

³⁵ *Dr. A.Hadri, v.c. fq.70-71. Këtu shihet se Xhevdet Doda, i cili e hapi Mbledhjen solemne të Konferencës së Bujanit dhe e propozoi Kryesinë e punës ishte delegat i Brigadës kosovaro-maqedone.*

5. Fadil Hoxha, mësues nga Gjakova, komandant i Shtabit Kryesor të AP të Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit; më 1945 kryetar i Qeverisë krahinore dhe më pas bartës i shumë funksioneve me përgjegjësi politike e shtetërore në Kosovë e Federatë.
6. Zekerija Rexha, profesor i filozofisë nga Gjakova, ish-sekretar në Ministrinë e Arsimit në Tiranë; njeri ndër autorët e Rezolutës së Konferencës së Bujanit; ishte anëtar i PK; më 1945 ministër i arsimit në Qevrinë Krahinore; meqë ra në konflikt me politikn zyrtarë jugosllavë rreth pozitës së shqiptarëve në ish-Jugosllavi, u përzu nga Kosova më 1958 si person i padëshirueshëm; në Shqipëri u ballafaqua me një atmosferë izoluese.
7. Ali Shukriu, ish-student nga Mitrovica, sekretar i Komitetit të Partisë të Rrethit të Mitrovicës, pjesëmarrës aktiv i LANÇ; deputet i të gjitha rangjeve pas 1945-ës; prokuror krahinor kur u likuiduan anëtarët e KNDSH-së.
8. Millan Zeqari, kolonist nga Hercegovina, bujk nga komuna e Ferizajt, bartës i funksioneve të ndryshme politike e ushtarake; u vra nga fashistët bullgarë më 8.VI.1944.
9. Hajdar Dushi, nëpunës banke në Prishtinë; anëtar i udhëheqjeve me të ngushta të PK në Shqipëri dhe Kosovë; u vra nga fashistët më 1944 te Kalaja e Dodës; është Hero i Popullit në Shqipëri dhe në

ish-Jugosllavi, si dhe njëri ndër hartuesit kryesor të Rezolutës së Konferencës së Bujanit.

Kohëve të fundit në opinionin tonë, të ndikuar nga rrethanat shoqërore-politike aktuale dhe duke mos bërë dallimin e nevojshëm nga distanca kohore 50-vjeçare, kanë filluar amputime e denigrime të “paqëllimta” të delegatëve të Konferencës së Bujanit që me nderë e përgjegjësi i kryen detyrat e tyre, duke e çuar në vend amanetin e popullit. Andaj ishte e domosdoshme që për informim të drejtë të opinionit tonë të reagohet me argumente kundër tezave të tilla çoroditëse e antishkencore.

Mbështetur në analizën e mësipërme, mund të nxjerrim përfundimin se përfaqësimi i delegatëve në Konferencën e Bujanit, sipas bindjeve e përkatësive politike, ishte heterogjen, gjë që ngre lart prestigjin e këtij embrioni të forumit politik e shtetëror të Kosovës. Toleranca dhe specifikat tradicionale shqiptare që karakterizon vetëdijen kombëtare e politike të këtyre pjesëmarrësve, tregon vlerën e vërtetë të kësaj kthese në historinë tonë më të re. Në bazë të kësaj analize arritëm të bëjmë ndarjen e delegatëve në dy kategori kryesore: në anëtarë të Partisë Komuniste dhe në antifashistë (nacionalistë në kuptimin e mirëfilltë të kësaj fjale), meqë për përkatësi tjetër partiake te këta të fundit tash për tash na mungojnë të dhënat e sigurta. Megjithatë, mund të thuhet me plot të drejtë se Parlamenti i Bujanit ishte pluralist në kuptimin e sotëm të këtij nocioni.

Nisur nga ajo që u tha më sipër, konsiderojmë se është në interes të së vërtetës dhe të zhvillimit e të thellimit të mendimit shkencor që në t’ardhmen të bëhet një analizë e kësaj çështjeje. Në mbështetje të burimeve dhe dëshmive të disa pjesëmarrësve të gjallë të kësaj ngjarjeje. (F.Hoxha. Q.Brovina, S.Jusufi,

Xh.Nimani dhe Sh.Kajtazi) mund të thuhet se në Konferencën e Bujanit arritën delegatë nga 14 tërësi regjionale të viseve të Kosovës dhe në këtë mënyrë ata përfaqësonin të gjithë popujt e Kosovës. I vetmi kusht për të marrë pjesë aty ishte që të jenë persona autoritativë në mjediset prej nga delegoheshin, të mos ishin të kompromituar si bashkëpunëtorë të okupatorit dhe të ishin të përcaktuar për Lëvizjen Antifashiste Nacionalçlirimtare.

Sipas dëshmive të sipërthëna mund të konstatohet me një siguri mjaft të madhe se prej 51 delegatëve të Konferencës së Bujanit, anëtar të PK ishin 31, ose 61 për qind, ndërkaq antifashistë ishin 20 ose 39 për qind. Në bazë të kësaj mund të thuhet me plot të drejtë se Konferenca e Bujanit si Parlamenti i Parë i Kosovës ishte një Parlament heterogjen nga aspekti politik ose, pluralist në kuptimin e sotëm të këtij nocioni. Kjo tregon se platforma politike e udhëheqëse e Lëvizjes aso kohe ishte mjaft e gjerë. Mu për këtë arsye si dhe duke u mbështetur në faktin e miratimit të Rezolutës, ku garantohej e drejta për vetëvendosje e deri në shkëputje të popullit të Kosovës, pas kësaj ngjarjeje, masivizimi i LNÇ nga shqiptarët ishte dukshëm më i madh.

Struktura profesionale e delegatëve të Konferencës së Bujanit dukej si vijon: 6 oficerë ose 12 për qind; 15 bartës të funksioneve të pushtetit dhe drejtorë të organizatave dhe institucioneve më të mëdha të Kosovës ose 29 për qind; 1 inxhinjer ose 2 për qind; 1 profesor ose 2 për qind; 5 mësues ose 10 për qind; 9 nxënës ose 17 për qind; 2 tregëtarë ose 4 për qind; 8 bujq ose 16 për qind; 4 punëtorë e zejtar ose 8 për qind.

Nëse bëjmë një krahasim të rrethanave të asaj kohe dhe shkallën e arsimit të popullsisë së Kosovës, është më se e sigurt se një strukturë e këtillë heterogjene, e kualifikuar, por edhe mjaft kompetente për të marrë vendime të karakterit-historik është shumë e volitshme e për lakmi. Ajo fatkeqësisht nuk u

përsërit në vitet e mëvonshme, kur filloi nëpërkëmbja e çështjes sonë. Në Bujan u spikat një elitë e lakmueshme intelektuale, e cila bëri formulime me sens për rrethanat politike të kohës, por edhe me vlerë të përjetshme, të mbështetur në postulatet qytetëruese dhe dokumentet e karakterit ndërkombëtar, sikurse ishte Karta e Atlantikut. Po ashtu, pjesëmarrja e 6 oficerëve simbolizon gatishmërinë e popullit për të mbrojtur vendimet e Konferencës së Bujanit.

Mbështetur në faktet relevante që dalin nga kjo analizë, mund të thuhet me plot të drejtë se Konferenca e Bujanit si një kthesë e madhe si për pjesëmarrjen e mëvonshme të shqiptarëve në anën e LANÇ-së, ashtu edhe për dokumentet e miratuara, si Kuvend që përfaqësonte popujt e Kosovës, u bë dhe mbeti në historinë tonë bashkëkohore një ngjarje e madhe historike dhe është guri themeltar për mëvetësinë e Kosovës.

Vendimeve të firmosura njëzëri nga pjesëmarrës të nacionaliteteve të ndryshme, duke përfshirë këtu edhe sekretarin politik të KK të PKJ për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit, Pavle Joviqeviqin dhe komandantin e Shtabit Kryesor të AP të LANÇ-së Fadil Hoxhën, nuk mund t'iu bishtërohet dhe të manipulohet se gjoja ajo që u vendos në Bujan u realizua në Prizren. Vendimet e Bujanit janë të qarta, të formuluar në bazë të Kartës së Atlantikut, siç e dëshmojnë dokumentet e kohës, si dhe vetë pjesëmarrësit. Ato edhe sot e përgjithmonë janë obligative dhe të garantuara nga aspekti i së drejtës ndërkombëtare.

Po ashtu edhe sot, pas një gjysmë shekulli, këto dokumente mbesin të pakapërcyera. Kjo mund të shihet lehtë nëse bëjmë një komparacion me angazhimet aktuale të faktorëve ndërkombëtarë në Konferencën e Gjenevës, ku serbet janë faktor destabilizues duke bërë përpjekje për imponimin e logjikës së agresorit. Ndërkaq, në Konferencën e Bujanit morën

pjesë edhe u dakorduan plotësisht me ato vendime 7 përfaqësues të nacionalitetit serb e malazias ose 14 për qind të pjesëmarrësve. Andaj, shikuar nga kjo perspektivë, gjithë ajo që ndodhi më vonë, si dhe angazhimet e vazhdueshme të shovinistëve serbë e të disa hyzmeçarëve nga radhët e shqiptarëve për t'i zhbërë vendimet parimore të kësaj ngjarjeje historike janë përpjekje të kota të mohimit të bazamentit të kërkesave tona legjitime. Pra, konsiderojmë se organizatorët dhe pjesëmarrësit e Konferencës së Bujanit, për kontributin e dhënë në organizimin e kësaj konference historike meritojnë mirënjohjen e popullit tonë.

Mund të përfundohet se kjo Konferencë nuk ishte një çështje e rastit, siç është tentuar disa herë të shtrembërohet, por ishte rrjedhojë logjike e zhvillimit të raporteve politike të kohës në Kosovë e rajon. Aty u vulos shprehja e lirë e vullnetit të plotë politik të popullit tonë, e dëshmuar edhe me pjesëmarrjen e delegatëve nga të gjitha viset e Kosovës me një strukturë shembullore profesionale e kombëtare.

Sadik Bekteshi - diskutim*

KONFERENCA E BUJANIT

(Kujtime e refleksione)

Të nderuar pjesëmarrës të këtij tubimi, politikën e bëjnë politikanët, luftën e bëjnë ushtritë, ndërsa historinë e shkruajnë historianët. Si pjesëmarrës i Konferencës së Bujanit e ndjej për detyrë që në këtë tubim përkujtimor të 50-vjetorit të saj, të vë në dukje, fare shkurt, ndonjë kujtim të kësaj ngjarjeje me rëndësi kombëtare. Fjalën e fundit për të do ta thonë historiografët e sotëm të shkëputur nga mendësitë e vjetra dhe politizimet dhe të mbështetur vetëm në dokumentet autentike të saj. Nëpërmjet tyre ata duhet t'i japin rëndësinë që pati, rolin që luajti në atë kohë dhe vendin që i takon.

Konferenca i zhvilloi punimet nga 31 dhjetori 1943 deri më 1 janar 1944, rreth 5 muaj pas mbledhjes së Mukjes, vendimet e së cilës u dënuan nga udhëheqja e PKSH, me në krye Enver Hoxhën.

* Përveç Sadik Bekteshit në diskutim morën pjesë edhe Begir Ndou dhe Xhafer Vokshi, pjesëmarrës të Konferencës së Bujanit. Megjithë përpjekjet, redaksia nuk arriti t'i sigurojë diskutimet e tyre

Gjithashtu Konferenca e Bujanit u mbajt pothuajse një muaj pas mbledhjes së AVNOJ-it ku u vendos që pas luftës të krijohet Republika Federative e Jugosllavisë, duke hedhur poshtë premtimet dhe propagandën e deriatëhershme të PKJ-së se pas luftës popujt që jetonin në të do të vendosnin për të ardhmen e tyre. Gjendja në frontet kryesore të luftës së aleatëve karakterizohej nga mësymja e ushtrisë sovjetike drejt perëndimit, anglo-amerikanët kishin zbarkuar në Sicili dhe pothuajse kishin çliruar gjysmën e Italisë. Pritej hapja e frontit të dytë anglo-amerikan në Evropën Perëndimore, që nënkuptonte shpartallimin përfundimtar të makinës luftarake hitleriane. Shembja e nazizmit rrezatonte shpresa të mëdha për të gjithë popujt që luftonin përkrah aleatëve anglo-sovjeto-amerikan.

Dihet se gjatë Luftës së Dytë Botërore Kosova ishte bashkuar me shtetin amë dhe drejtohej e qeverisej nga ai. Dihet gjithashtu se si u krye ose kush vendosi për të. Por gëzimi dhe shqetësimi në atë kohë qenë të pranishëm në çdo vatër e zemër shqiptare në të dy anët e kufirit, pasi mbi ta qëndronte si shpata e Demokleut deklarata që kishin shpallur botërisht aleatët se kufijtë e vendosur nga nazifashizmi, pas luftës nuk do të njiheshin.

Populli ynë si të gjithë popujt e Evropës së pushtuar u ngrit kundër forcave të boshtit Berlin-Romë dhe bashkëpunëtorëve të tyre kuislingë. Ai u inkuadrua në këtë luftë të madhe me dinjitet të plotë. Forcat e tij nacionalçlirimtare luftonin krah për krah me të gjithë antifashistët.

Kuptohej se në ç'udhëkryq gjendej populli i Kosovës, i Rrafshit të Dukagjinit dhe fati i mbarë kombit tonë pas dënimit të Mukjes i Shqipërisë etnike, pas hedhjes poshtë të vetëvendosjes së ish-popujve të Jugosllavisë nga AVNOJ-i dhe mosnjohja e kufijve të vendosur gjatë luftës nga aleatët.

Atmosfera ishte tejet e rënduar, gjendje moralo-politike shumë e ndërlikuar dhe për pesimistët pa rrugëdalje. Po t'u shtosh këtyre edhe operacionin e dimrit gjermano-kuisling të koduar "Pik" që po përgatitej kundër aradhës "Bajram Curri-Përlat Rexhepi", që vepronin në zonën e lirë të Malësisë së Gjakovës dhe të Hasit, gjendja dukej tepër e zymtë, por jo e pashpresë.

Po Kosovës s'i kanë munguar kurrë mendjet e ndritura e as luftëtarët e paepur për liri, drejtësi e demokraci. Sa herë i janë dashur, ata kanë qenë në vijën e parë për të dhënë edhe jetën për të.

Në shtëpinë e patriotit Sali Mani u mbledh Konferenca e Bujanit. Mbas referateve që përshkoheshin nga fryma patriotike, u kalua në diskutime e debate të zjarrta me frymë shoqërore e miqësore, pa qëndrime ksenofobe. Të gjitha problemet u shtruan dhe u rrahën çiltazi dhe hapur, parimisht e konkretisht. Pra në të mbizotëroi bindja dhe vullneti i mirë, prandaj edhe u arrit në përfundim se për shpëtimin e popullit të Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit, që nënkuptonte të gjitha trojet shqiptare nën ish-Jugosllavinë, duhet të ngriheshin në luftë kundër pushtuesit nazist dhe puthadorëve kuisling. Kjo duhej të bëhej patjetër dhe me çdo çmim që pas luftës të shkohej në tryezën e paqes së popujve të Evropës jo si bashkëpunëtor të nazifashizmit, jo si të mundur, por si fitimtarë, ku do të deklaroheshin për fatin e vet, me të drejtën e shkëputjes nga Jugosllavia dhe bashkimin me shtetin amë. Për këtë qëllim final do të shërbenin si garanci ushtritë nacionalçlirimtare të Shqipërisë dhe Jugosllavisë, si dhe aleatët e mëdhenj: Anglia, BS dhe Amerika. Në këtë përfundim të drejtë e parimor ishin pra të një mendje edhe ata pak kuadro serbo-malazeze, pjesëmarrës në Konferencë, të cilët ndodheshin në krye të Komitetit Krahinor të PKJ për Kosovën.

Në fund të mbledhjes, komisioni i ngarkuar për hartimin e dokumenteve paraqiti Deklaratën dhe Rezolutën e Konferencës, të cilat u votuan dhe u aprovuan unanimit. Kështu ndodhi edhe me zgjedhjen e Këshillit Nacionalçlirimtar e të Kryesisë së tij për Kosovën. Midis të tjerave në Rezolutë thuhej:

“Kosova dhe Rrafshi i Dukagjinit është një krahinë e banuar në shumicë nga populli shqiptar, i cili, si gjithmonë ashtu edhe sot, dëshiron të bashkohet me Shqipërinë. Rruga e vetme që populli shqiptar i Kosovës dhe i Rrafshit të Dukagjinit të bashkohet me Shqipërinë është lufta e përbashkët me popujt e tjerë të Jugosllavisë kundër okupatorit nazist gjakësor dhe rroghtarëve të tij. Sepse kjo është rruga e vetme që të fitohet liria, kur të gjithë popujt, pra edhe shqiptarët, do të jenë në gjendje të deklarohen për fatin e tyre me të drejtë vetëvendosje, deri në shkëputje. Garanci për këtë është Ushtria Nacionalçlirimtare e Jugosllavisë dhe Ushtria Nacionalçlirimtare e Shqipërisë, me të cilën është e lidhur ngusht. Krahas kësaj janë garant aleatët tanë të mëdhenj: BS, Anglia dhe Amerika (Karta e Atlantikut, Konferenca e Moskës dhe e Teheranit).

Megjithë rrethanat, kushtet e vështira e tejet të komplikuar siç shihet Konferenca e Bujanit i mbylli me sukses punimet. Gjithë ai tension i madh para dhe gjatë konferencës, gjithë ai përkushtim për çështjen e shenjtë të çlirimit të trojeve amtare, pra të Kosovës e Rrafshit të Dukagjinit, gjithë ajo mikëpritje që ju rezervua delegatëve nga populli fisnik i Malësisë së Gjakovës, vendimet që u morën në Konferencë jehuan në tërë trojet shqiptare. Bijtë e Ymer Prizrenit, Mic Sokolit, Bajram Currit e Hasan Prishtinës ia bënë edhe një herë fora, siç thotë Noli. Ata dolën në krye të atdhetarizmit shqiptar mbarë-kombëtar pa u grindur dhe pa u shqetësuar fare kush është komunist e kush nacionalist, por të gjithë së bashku patriot të paepur të atdheut të tyre.

Kryesia e Këshillit Nacionalçlirimtar të Kosovës menjëherë pas përfundimit të Konferencës ua dërgoi Deklaratën dhe Rezolutën për njoftim e mbështetje KANÇLSH dhe AVNOJ-it. Por KANÇLSH me në krye E. Hoxhën nuk u prononcuan fare, sikur ky problem të mos u përkiste shqiptarëve. Ai që nga ajo ditë e deri sa vdiq për Bujanin heshti. Arsyeja e heshtjes është e qartë për këdo, po të mbështeste ato vendime, do të dilte kundër vetvetes, sepse kishte denoncuar Mukjen, pra Shqipërinë etnike, dhe do të vihej në konflikt me ustallarët e tij si Popoviqi dhe Mugosha, pra do të dilte edhe kundër PKJ-së dhe vendimeve të AVNOJ-it. Nëse do t'u kundërvihesh haptazi dokumenteve të Bujanit, do të demaskohej keqas si antikombëtar e renegat në sy të popullit shqiptar e veçanërisht të popullit të Kosovës e Rrafshit të Dukagjinit, aq më tepër se kjo konferencë i zhvilloi punimet në kuadrin e luftës antifashiste nacionalçlirimtare. Prandaj ai heshti, dhe kjo heshtje e shoqëroi deri në varr. Ndërsa udhëheqësit e PKJ-së dhe të AVNOJ-it udhëzuan menjëherë: të mos propagandoheshin dokumentet e Bujanit, po ato të AVNOJ-it.

Megjithë këto udhëzime e direktiva sabotuese, zëri i atyre vendimeve kishte marrë dhenë dhe jehona e drejtësisë që i përshkonte e kishin bërë efektin e vet. Në një kohë rekord në të gjitha trojet shqiptare në Jugosllavinë e vjetër i krijuan këshillat NÇL dhe po shtoheshin me shpejtësi repartet partizane, prej të cilave më pas u kalua në brigada kosovare. Lufta për shpartallimin e forcave naziste vazhdonte në të gjitha frontet. Në prag të çlirimit të Shqipërisë dhe më pas, me kërkesën e komandës jugosllave u dërguan brigadat e pastaj divizionet e ushtrisë NÇL të Shqipërisë në tokat e Jugosllavisë për të ndihmuar në çlirimin e tyre nga pushtuesit nazist e bashkëpunëtorët e tyre. Këto njësi formalisht vareshin nga komanda shqiptare, por nga pikëpamja operative ato

drejtoheshin nga komanda jugosllave. Ajo i përdori sipas qëllimeve të saj, duke i degdisur më shumë në territoret e Malit të Zi, Sanxhak e Vishegrad të Bosnjës, kurse në Kosovë komanda jugosllave lëshoi si bisha të tërbuara bandat udbasho-çetnike të Rankoviqit për të zbatuar teorinë famëkeqe të Çubrillovicit e të pasardhësve të tij.

Në këto kushte shqiptarët e Kosovës, për të përballuar represionin serb në Drenicën e Azemit e të Shotës, nën udhëheqjen e prijësit popullor Shaban Polluzha u ngritën në këmbë si një trup i vetëm dhe filluan kryengritjen e armatosur për të realizuar dëshirat e kahershme shekullore të tyre përfshirë ato të Konferencës së Bujanit. Trojet shqiptare të atyre zonave u mbushën me kufoma e varre shqiptarësh, e si për huazim të metodave naziste, qindra e qindra shqiptarë të lidhur me pranga u dërguan dhe u masakruan barbarisht në Tivar, larg familjeve e vatrave të tyre, për të fshehur sadopak gjurmat e krimeve të përbindshme të asgjësimit fizik të shqiptarëve. Forcat e ushtrisë jugosllave dhe bandat udbasho-çetnike, të gjetura në mes të zjarrit të kryengritjeve popullore shqiptare dhe në vështirësi për të vazhduar nënshtrimin e saj, kërkuan me dinakëri e pabesi kthimin e divizioneve tona në Kosovë me qëllim makabër që t'i përdorte si zjarrfikës e mish për top shqiptarët kundër shqiptarëve, për të nxjerrë gështenjat nga zjarri me duart e të tjerëve e për të mbuluar krimet barbare të tyre. Kur edhe kjo dështoi, në radhë të parë për meritë të kosovarëve për të mos u vrarë vëllezërit ndërmjet veti, komanda jugosllave kërkoi largimin e divizioneve tona nga Kosova për në Shqipëri. Kjo rrugë kriminale vazhdon edhe sot ndaj vëllezërve shqiptarë të tej kufirit nga Millosheviqi dhe fashistë të tjerë sllavë.

Ka ardhur koha që mbas mbarimit të luftës së ftohtë, pas shpërbërjes së Bashkimit Sovjetik dhe të ish-Jugosllavisë, të ngrihem në këmbë si një trup i vetëm ne, gjithë shqiptarët e

trojeve kombëtare në Ballkan, dhe me ndihmën e shqiptarëve të diasporës, kudo që janë në të pes kontinentet, në përpjekje të përgjithshme, të bashkuar më shumë se kurrë nën flamurin kombëtar si simbol i përbashkët i Republikës së Shqipërisë dhe i Republikës së Kosovës që nënkupton program, strategji e politikë të përbashkët, të përmbushë detyrën e lirisë e të pavarësisë të gjithë trojeve shqiptare, me perspektivë për bashkimin kombëtar në një shtet të vetëm mbarëshqiptar në trojet amtare, natyrisht duke sensibilizuar e kërkuar me ngulm mbështetjen e Evropës Perëndimore, të SHBA dhe të Komunitetit Ndërkombëtar, dhe për të shkuar në Evropë të bashkuar, gjithë shqiptarët të bashkuar.

Ky është amaneti që na kanë lënë gjyshstërgjyshët që nga Skenderbeu, Rilindasit, luftëtarët e pavarësisë, të LANÇL-it përfshirë këtu gjithsesi pjesëmarrësit e Konferencës së Bujanit.